

αὐτὸ τὸ αἰσθητὸν πρᾶγμα, ἐποπτικῆν γνῶσιν· οὕτω, φέρει εἰπεῖν, τῆς ἐμπροσθέν μου κειμένης τραπέζης λαμβάνω διὰ τῆς ὀράσεως γνῶσιν ἐποπτικῆν· καὶ τῆς φωνῆς τοῦ προσλαλοῦντος φίλου μου ἢ γνῶσις εἶναι ἐποπτικῆ· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων ὡσαύτως, ὅταν τὰ δι' αὐτῶν διαπορευόμενα αἰσθήματα καταλαμβάνω κατὰ συνείδησιν.

Σημειώσεις. Περὶ τῶν ἐποπτικῶν γνώσεων θέλομεν ὁμιλήσειν πολλαχού, διακρίνοντας τὰ εἶδη των ὡς ἐκ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ἑποῖον παριστάνονται εἰς τὴν ψυχὴν μας· κυριολεκτικώτερον ἠδύναται να' ὀνομασθῶσι θεωρίαι, ἐπειδὴ ἐκ μεταφορᾶς τῆς ὀράσεως γίνεται κατ' αὐτὰς τὸ αἰσθητὸν ὄρατὸν τρόπον τινα εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἡμῶν δύναμιν, ὅταν τὰ αἰσθήματα παριστάνονται τόσον εὐκρινῆ, καθὼς βλέπομεν με' ὑγιεῖς ὀφθαλμοὺς διὰ τοῦ ἀπαιτουμένου φωτὸς τὰ τῆς ὀράσεως ἀντικείμενα· ἀλλ' ἡ θεωρία ἔλαβε σημασίαν ἄλλην εἰς τὴν φιλοσοφίαν· καὶ διὰ τοῦτο ζητοῦμεν τὴν ἄδειαν να' ὀνομάζωμεν τὰς γνώσεις ταύτας ἐποπτικάς, ἢ ἐποπτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ Φαντασίας.

ΤΙΗ΄.

Φαντασία εἶναι τῆς ψυχῆς δύναμις, μὲ τὴν ὁποῖαν παριστάνει ὡς παρόντα πρᾶγματα ἀπόντα, τὰ ὅποια ἄλλοτε ποτὲ προσέπεσαν εἰς τὴν αἰσθησιν· οἷον ἔργα τῆς παρελ-

θούσης ἡμέρας· πράγματα, τὰ ὅποια ἴδα εἰς τινα ὁδοιπορίαν· τὴν εἰκόνα τῆς μορφῆς τοῦ ἀποδημοῦντος φίλου μου. Ταῦτα πάντα εἶναι ἔννοιαι τῆς φαντασίας, εἰς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ θανείζωσι τὴν ὕλην αἰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιλήψεις.

ΤΙΘ'. Δέν δύναται δὲ ἡ φαντασία ἐπίσης νὰ ἀναπολήσῃ πάντα τὰ αἰσθητά· ἀλλ' εὐκολώτατα μὲν ἀναπολεῖ τὰ ὄρατά, δυσκόλως δὲ τὰ ἀκουσὰ καὶ ἄπτά, δυσκολώτατα δὲ τὰ ὁσφραυτά καὶ γευσά· οἶον ἀνθρώπου, τὸν ἐποῖον ἴδες πρὸ πολλοῦ, εὐκόλως ἐμπορεῖς νὰ ἀναπολήσῃς τὴν μορφήν τοῦ προσώπου του, δυσκέλως δὲ τὸν ἦχον τῆς φωνῆς του· ἀλλὰ πολὺ δυσκολώτερα ἐμπορεῖς νὰ ἀναπολήσῃς τὴν γευσικὴν ποιότητα βρώματος, τὸ ἐποῖον ἐφαγες πρὸ πολλοῦ.

Σημείωσις. Καθὼς περὶ τῆς αἰσθήσεως (ΠΓ'. Σημ. Β'.) οὕτω καὶ ἐδῶ λέγομεν, ὅτι φαντασία λέγεται καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια· τὰ δὲ, τὰ ὅποια φανταζόμεθα, ὀνομάζονται φαντάσματα· αἱ δὲ τούτων ἔννοιαι, φαντάσματα.

Ρ'. Ἐπειδὴ δὲ τὰ φαντάσματα προῦποτίθενται, ὅτι ἔγειναν ἀρχήτερα αἰσθήματα (ΤΙΗ'.)· συμπεραίνονται ἐκ τούτου εὐκόλως τὰ ἐφεξῆς.

α'. Ὅτι οἱ ἐκ γενετῆς τυφλοὶ κατ' οὐδένα τρόπον δέν ἐμποροῦν νὰ φαντασθῶσι τὰ χρώματα.

β'. Ὅτι τὰ σφοδρότερον κινήσαντα τὴν αἰσθησιν εἶναι εὐφανταστότερα, παρὰ τὰ ἀτουνώτερον.

γ'. Ὅτι τὰ πρόσφατα αἰσθήματα εἶναι εὐφανταστότερα παρὰ τὰ παλαιά.

δ'. Ὅτι ὅσα συχνάκις προσπίπτουσιν εἰς τὴν αἰσθησιν, τὰ φανταζόμεθα εὐκολώτερα, ὅταν θέλωμεν.

ΡΑ'. Συμπεραίνονται δὲ ὄχι ὀλιγώτερον, ὅτι καὶ τῶν φαντασιῶν αἱ ἐννοιαὶ εἶναι ἐποπτικαί, καθὼς καὶ τῶν αἰσθητῶν (ΥΙΖ'), τὰ ὅποια ἀναπολούμενα γίνονται φαντάσματα (ΥΙΗ'). ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν πρέπει νὰ ὀνομαζῶνται αἰσθητικαὶ ἐποπτεῖαι καὶ πραγματικαί· αὐται δὲ ἐποπτεῖαι φαντασιώδεις καὶ ἐπίπλασοι διὰ τὴν ιδιότητα τῆς φαντασίας νὰ πλάττῃ καὶ ἀνύπαρκτα φαντάσματα, ὡς θέλομεν εἰπεῖν ἐφεξῆς.

ΡΒ'. Ἡ κατάστασις τοῦ σώματος, τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ νεύρου καὶ συστήματος, ἔχουσι μεγάλην δύναμιν εἰς ἐπίτασιν καὶ ἄνεσιν τῆς φαντασίας· οἷον, νέοι ἄνθρωποι εἶναι παρὰ τοὺς πρεσβύτερον φαντασικώτεροι· εἰς σφοδρότεραν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος, εἰς ἐπικράτησιν παθῶν, εἰς πυρετώδεις παροξυσμούς, ἐνεργεῖ ἀκατόπαυσα ἡ δύναμις αὕτη· ὅταν ἀπὸ κόπου ἀποκάμῃ τὸ σῶμα, ἀποκάμνει καὶ αὕτη.

ΡΓ'. Ἀπὸ τὰ φαντάσματα, τινὰ μὲν διεγείρομεν θέλοντες· ἄλλα δὲ διεγείρονται αὐτόματα, χωρὶς ἰδικῆν μας θέλησιν· οἷον, θέλων πολλοὺς νὰ φαντασθῆς τὸν φίλον σου, φαντάζεσαι ἄκων καὶ τινα ἄλλα προηγηθέντα ἢ ἀκολουθήσαντα τοῦ φίλου τὴν ἀναχώρησιν, περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν εἰπεῖν καὶ ἐφεξῆς, καὶ πάλιν ὅπερ ἀξιολόγους τινὰς ὑποθέσεις καὶ θέλων δεῖν δύνασαι πολλάκις ν' ἀποσπάσῃς τὴν φαντασίαν.

ΡΔ'. Τῆς φαντασίας ἔργον εἶναι ὄχι μόνον ν' ἀναπολῇ προγενημένα αἰσθήματα (ΥΙΗ'), ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ μεταπλάττῃ καὶ μεταμορφώσῃ παντοῦ, καὶ ἄλλοίως παρὰ καθὼς ὑπάρχουσιν εἰς τὴν φύσιν· πράττει δὲ τοῦτο κατὰ τοὺς ἐφεξῆς τρόπους.

α'. Συναρμόζει ὁλόκληρα πράγματα, τὰ ὅποια φυσικῶς δὲν συναρμόζονται, καθὼς, ὅταν φαντάζεσαι τὴν ἄμαξαν τῆς Ἀφροδίτης ἐλκομένην ὑπὸ περισερῶν.

β'. Συναρμόζει μερικὰ εἰς ἑνὸς ὅλου συμπλήρωσιν, καθὼς, ὅταν φαντάζεσαι Κένταυρον, Πήγασον.

γ'. Συναρμόζει εἰς πράγματα τὰς ὁποίας δὲν ἔχουσι ιδιότητας, οἷον ὄρος κινούμενον, ἵππος πράσινος, ὄνος ἑπτάμενος.

δ'. Ἀποδίδει εἰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ιδιότητας ἀμοιβαδῶν παραλλασσομένας* καθὼς ἦσαν αἱ πλαττόμεναι ὑπὸ τῆς Ἡλεοδουλίνης κόραι, αἷτινες

ἄνδρα εἶδος ἔχουσαι

* Ἡ μὲν λευκαὶ ἔασιν ἰδεῖν, ἢ δ' αὖτε μέλαιναί (α).

ε'. Πολλαπλασιάζει τὸ αὐτὸ μέλος, καθὼς ὅταν φανταζώμεθα τὸν Βριάρεων ἔχοντα ἑκατὸν χεῖρας.

ς'. Ἀφαιρεῖ τινὰ μέλη, καθὼς, εἰάν φαντασθῶμεν ἀκέφαλον ἄνδρα περιπατοῦντα καὶ ἐργαζόμενον μὲ τὰς χεῖρας.

ζ'. Μεγαλύνει τὰ πράγματα* καθὼς, εἰάν φαντασθῶμεν γίγαντα οὐρανομήκη.

η'. Τὰ μικρύνει ἐξ ἐναντίας* καθὼς, ὅταν φαντασθῶμεν πυγμαῖον καὶ σπιθαμιαῖον ἀνθρωπίσκον.

θ'. Μέρος μὲν αὐτῶν μικρύνει, μέρος δὲ μεγεθύνει· οἷον, ὅταν τίς φαντασθῇ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον μακροσκελέστατον, καὶ μικροκεφαλώτατον.

ι'. Μεταθέτει τῶν πραγμάτων τὰ μέρη, καθὼς, εἰάν εἰς ἀνθρώπινον πρόσωπον φαντασθῶμεν τοὺς μὲν ὀφθαλ-

(α) Διογ. Λαερ. εἰς βίωσ. Ἀριστοῦ.

μοὺς εἰς τῶν αὐτίων τὸν τόπον, καὶ ταῦτα εἰς τὸν τόπον ἐκείνων.

Καὶ οὗτοι εἶναι οἱ κυριώτεροι τρόποι, κατὰ τοὺς ὁποίους μεταπλάττει ἡ φαντασία τὰ προγενημένα αἰσθήματα διαφόρως παρὰ καθὼς ἀπαντῶνται εἰς τὴν φύσιν· τὰ δὲ κατ' αὐτοὺς περιζυγόμενα φαντάσματα λέγονται ἔννοιαι καὶ ἐποπτεῖαι ἐπιπλάσσοι (ΡΑ').

ΡΕ'. Εἰς τὰς ἐπιπλάσσοις ἔννοιαις ἀπαιτεῖται ἀναγκαιῶς τὸ δυνατόν, ἤγουν νὰ ἐμποροῦν νὰ ὑποπέπτου εἰς τὸ ὄμμα τῆς φαντασίας· οἷον, εἴαν τις εἰς μάτην βιάζεται νὰ φαντασθῇ κύκλον τετράγωνον, καὶ σκοτεινὸν φῶς κτ., δὲν εἶναι ἔννοιαι, ἀλλ' ἄνοιαι πλέον τὰ ἔργα του.

ΡΣ'. Προσοχῆς δὲ χρεῖαν ἔχομεν μεγάλην, μὴ, ἐπειδὴ φανταζόμεθα τινα πράγματα, διὰ τοῦτο ὑπολάβωμεν καὶ ὅτι ἐνεργεῖα ὑπάρχουσι τοιαῦτα εἰς τὸν κόσμον· διότι τίποτ' ἄλλο δὲν εἶναι ταῦτα, εἰμὴ φαντασίας πλάσματα.

ΡΖ'. Τῆς φαντασίας αὕτη ἡ δύναμις νὰ μεταπλάττει καὶ μεταμορφῶνῃ τὰ πράγματα (ΡΔ') ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ καὶ Ποιητικὴ δύναμις, μὲ τὴν ὁποίαν ἐμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος κατὰ διαφόρους τρόπους νὰ συνθέσῃ καὶ νὰ συναρμολογήσῃ διάφορα ὑποκείμενα· οὕτως ἐκ προτερημάτων, καὶ δυνάμεων καὶ ιδιοτήτων, τὰ ὅποια εὐρίσκονται κατ' ἰδίαν εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ὑποκείμενον, ἐμπορεῖ νὰ συνθέσῃ ἐπιπλάστως ἠθικοὺς χαρακτῆρας, καλὰ πρόσωπα, εὐδαίμονας βίους, τερπνὰ χωρία κτλ.

Σημείωσις Α'. Ἡ δύναμις αὕτη εἶναι ἀνγκαία εἰς τοὺς τεχνίτας καὶ ποιητάς, τῶν ὁποίων ἔργον εἶναι νὰ τέρπωσι μὲ ἐπινοήματα ἐφευρισκόμενα μετ' αἰσθητικῆς κρίσεως· καὶ τότε ἡ φαντασία τῶν ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ αἰσθητικὴ ποίησις. Ἀπαιτεῖται δὲ

εἰς τούτο ἰσχυρὰ καὶ εὐφοροῦς φαντασίᾳ ἠνωμένη μετ' ὀρθὴν τῶν πραγμάτων κρίσιν.

Σημείωσις Β'. Εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ εἰς τὸ σκότος καὶ ὅπου ἐλείπει μακρὰν πᾶσα ταραχὴ, εἶναι ἡ φαντασία δρασικωτέρα· ἐξασθενεῖ δὲ ἢ ἐκλείπει παντάπασιν, εἴαν τὴ ψυχὴ ἄγεται καὶ φέρεται ἀδιακόπως ὑπὲρ τῶν αἰσθήσεων.

ΡΗ'. Τὰ φαντάσματα διεγείρονται κατὰ τινὰς νόμους, οἱ ὅποιοι ἐμποροῦν νὰ ἐνομασθῶσι νόμοι ἐννοιῶν συνδέσμου, ἢ ἐννοιῶν συγκυρήσεως. Διότι αἰσθήματα, τὰ ὅποια προσελάβομεν ποτὲ ἐντόμα ἢ εὐθύς τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο, διεγείρουσιν ἄλληλα, ἢ γοῦν ἐὼν φαντασθῶμεν τὸ ἓν, αὐτόματον ἔρχεται εἰς τὴν φαντασίαν καὶ τὸ ἄλλο· διὰ τούτο

α'. Αἰσθήματα, τὰ ὅποια συνέπεσον κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἢ τόπον, ἀνακαλοῦνται εἰς τὴν φαντασίαν· οἷον, εἴαν ποῦποτε περιπατοῦντες τρομαχθῶμεν ἀπὸ ἐνσκήπτουτα κεραυνόν, εὐρεθῶσι δὲ παρόντες Ξενοφῶν, καὶ Σπεύσιππος· ἀδύνατον εἶναι νὰ φαντασθῶμεν τὸν κεραυνὸν ἐκεῖνον, καὶ νὰ μὴ συμφαντασθῶμεν καὶ τοὺς ἄνδρας· καὶ τὸν τόπον εἴαν φαντασθῶμεν, θέλομεν συμφαντασθῆν καὶ τὰ γεγόμενα, καὶ ἐξ ἐναντίας· τὸ αὐτὸ λέγομεν καὶ περὶ τοῦ χρόνου.

β'. Εἴαν φαντασθῶμεν αἰτίαν, συμφανταζόμεθα καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς· οἷον ἀδύνατον εἶναι νὰ φαντασθῶμεν τὸν Ἑρόστρατον καὶ νὰ μὴ ἐνθυμηθῶμεν ἐντόμα τὸν ἐμπρησμόν τοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ναοῦ· καὶ τοῦτον φανταζόμενοι, φανταζόμεθα ἐξ ἐναντίας κ' ἐκεῖνον.

γ'. Τοῦ σημείου καὶ τοῦ σημαινομένου αἱ ἐννοιαὶ εἶναι συνδεδεμέναι· διὰ τοῦτο καθὼς ἰδῆς καπνὸν, φαντάζεσθαι ὅτι προέρχεται ἀπὸ πῦρ· εὐθύς ἀπὸῦ ἰδῆς σαυρὸν εἶπα-

νώ οἰκοδομήματος, φαντάζεσθαι ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εἶναι ναός· διὰ τοῦτο κομβόνομεν τὰ ῥινόμακτρα, διπλόνομεν φύλλα βιβλίου καθημερινῶς εὐρισκόμενου εἰς χεῖράς μας, ὅταν φοβώμεθα μὴ λησμονήσωμεν ἀξιόλογόν τινα ὑπόθεσιν· διότι τότε ὁ κόμβος χρησιμεύει ὡς σημεῖον τοῦ πράγματος, τὸ ὁποῖον θέλομεν νὰ ἐνθυμηθῶμεν.

δ'. Αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ὁμοιότητά τινος, διεγείρονται ὑπ' ἀλλήλων· οἶον, ὅταν ἴδω Σωκράτους εἰκόνα, φαντάζομαι τὸν Σωκράτην αὐτόν· ἡ ὁμοιότης προσώπου τινος μὲ ἄλλο, μοῦ φέρει εἰς τὴν φαντασίαν καὶ τὸ ἄλλο τοῦτο πρόσωπον. Ἦχοι, καὶ ἄδοντες ἄνθρωποι μᾶς βάλλουσιν εἰς φαντασίαν ὁμοίους ἄλλους ἤχους καὶ ἀνθρώπους, ἐντάμα καὶ τοὺς τόπους, ὡς εἶπαμεν ἀνωτέρω (α'.) ὅπου τοὺς ἤκούσαμεν. Κατὰ τοῦτον τὸν νόμον μεταβαίνει τις εἰς τὰς συνομιλίας ἀπὸ μιᾶς ὑποθέσεως εἰς ἄλλην ὁμοίαν τῆς.

ΡΘ'. Κατὰ δὲ τοὺς νόμους τούτους πολλάκις ἐν φαντασμα συνεφέλκεται πολλὰ ἄλλα· καὶ ὅσον πλεον ἐπανελήφθησαν ἐντάμα τὰ αἰσθήματα, τόσον εὐκολώτερα συνδέονται εἰς τὴν φαντασίαν καὶ συνεπισπῶνται ἄλληλα· διὰ τοῦτο εἰς τὸν πολλάκις διαβάσαντα τὴν Α ῥαψωδίαν τῆς Ἰλιάδος, τὸ Μῆνιν ἐπιφέρει εὐκολώτατα τὸ ἄειδε, τὸ Θεῶ, κτλ.

ΡΙ'. Ἀπὸ τὴν συγκύρησιν τῶν ἐννοιῶν ἐξήχεται καὶ τῶν γλωσσῶν ἢ μόθῃσις· διότι ἀκούοντες, φεῖν εἶπειν, τὴν λέξιν ἄρτος, καὶ βλέποντες καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται ἄρτος, ὅποτε φαντασθῶμεν ἄλλοτε τὸ πρᾶγμα, φανταζόμεθα καὶ τὴν λέξιν, καὶ ἐξ ἐναντίας.

ΡΙΑ'. Ἀπὸ δὲ τῶν συνημμένων ἐννοιῶν, τὰς ὁποίας συχνάκις παρατηροῦμεν εἰς ἀνθρώπους τινος, μαθαίνομεν

τὰ φρονήματα καὶ τοὺς χαρακτήρας τῶν· οἷον, ὅς τις εἰς τὰς πλειοτέρας τοῦ ὀμιλίας ἄσμενος ζητεῖ ἀφορμὰς νὰ λαλῇ περὶ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ προτερημάτων, ἐλέγχεται φίλαυτος· ὅς τις περὶ χρυσοῦ καὶ κέρδους, φιλόσυρος καὶ φιλοκερδής. Ὅς τις δὲ γνωρίσῃ τίνες ἐννοιαὶ εἶναι ἀγαπηταὶ εἰς ἀνθρώπους, διὰ τῶν ὁποίων προσπαθεῖ νὰ κατορθώσῃ τι, τοὺς προσάλλει τοὺς σκοποὺς του εἰς τρόπον, ὥστε τοὺς φέρει εἰς ἐννοίας ἀγαπωμένας μὲν ὑπ' ἐκείνων, συντελούσας δὲ πολὺ εἰς κατόρθωσιν τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ σκοπῶν.

PIB. Ἀπὸ τῶν σύνδεσμον τῶν ἐννοιῶν ἐμποροῦμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν πολλῶν ἀνθρώπων εἰς ἀπειρηλαίσινας θόξας καὶ προλήψεις προσήλωσιν· πολλοὶ ἔχουσι κλίσιν εἰς τὸν χρυσόν, εἰς τὰς τιμὰς, εἰς ἔθνη ἑλίκληρα· ἄλλοι φοβοῦνται τὰ νυκτερινὰ φάσματα, τὰς σκιὰς τῶν νεκρῶν κτλ. Διότι αἱ προλήψεις αὗται ἐνεχαράχθησαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων ὄντων ἀκόμη, ἀπ' ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἐτίμων καὶ ἠγάπων· καὶ διὰ τοῦτο ἐνεδυναμώθησαν· καὶ κατ' ἄλλον τρόπον δὲν ἐκριζοῦνται, εἰμὴ μὲ τὴν φρονήσιν, εἰν ὠριμάσῃ διὰ παιδείας ἢ συναναστροφῆς μὲ πεπαιθευμένους καὶ φρονίμους.

PIΓ. Ὡσαύτως ἐξηγεῖται καὶ ἡ συμπάθεια καὶ ἀντιπάθεια, κλίσις καὶ ἀποσροφή, τὴν ὁποίαν δεῖχνομεν εἰς ἀνθρώπους ἀγνώστους, ζῶα, ἄψυχα πράγματα, χωρὶς νὰ ἐξεύρωμεν τὸν λόγον τῆς κλίσεως ἢ ἀποσροφῆς. Διότι ἅλα ταῦτα ἔχουσι ὁμοιότητά τινα μὲ πράγματα, τὰ ὁποία ἠγαπῶμεν ἢ ἐμισοῦμεν νήπιοι ὄντες· καὶ ὅταν φαντασθῶμεν ταῦτα, αἱ ἐννοιαί των συνεφελκύουσι καὶ τῆς ἀγάπης ἢ τῆς ἀποσροφῆς τὰς ἐννοίας.

PIΔ. Ἐξηγοῦνται δὲ καὶ αἱ ἰσχυραὶ ἐνέργειαι ἐν-

νοσιῶν τινωῶν, μὲ τὰς ὁποίας εἶναι συνδεδεμέναι πολλαὶ ἄλλαι καὶ ἐντάμα διεγείρονται ὅλαι, καὶ μᾶς ταράττουσι σφοδρότερον, οἶον ἢ ἔννοια τοῦ θανάτου, τῆς μελλούσης κρίσεως, τοῦ ἄδου κτλ.

PIE'. Καλόλου δὲ νὰ εἶπω μεγάλη τις εἶναι καὶ παντοδαπή ἢ ἐκ τῆς φαντασίας ὠφέλεια· διότι εἶναι ὑπαραίτητος εἰς ἐφευρέσειν τεχνῶν καὶ ἐπισημῶν, καὶ εἰς καλλιέργησιν τῆς γνωστικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως. Δι' αὐτῆς παριστάνεται εἰς τὸν ἀνθρώπου ἔννοια ἡδέϊαι καὶ θελκτικαί, ἢ ἀηδεῖς καὶ ἐπουρακωτικαί, δυνάμεναι νὰ προσάξωσι τὴν θελήσειν εἰς πράξιν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἄυτη εἶναι πολλῶν εὐφροσυνῶν πηγή, καὶ διότι παριστάνει ἀϊκήθωδ' πράγματα, καὶ διότι πλάττει χαρίεντα ποιήματα (P'/. Σημ.). Εἶναι εἰς ἓνα λόγου μῆτηρ τῶν λεγομένων ὠραίων καὶ ἐλευθέρων τεχνῶν.

PIE'. Ἡ ὁμοιότης τῶν ἐννοιῶν εὐκολύνει τὴν μετάβασιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην, καὶ δίδει τὰς ἀρχάς, κατὰ τὰς ὁποίας πολλαὶ συγγενεῖς ἔννοια: συναθροίζονται εἰς συστήματα, ἢ συσσωρεύονται κατὰ γένη καὶ εἶδη, ὡς θέλομεν ἰδεῖν ἄλλου. Ἐμπορεῖ λοιπὸν ἡ φαντασία νὰ περιλάβῃ πλείοτερα παρὰ ἢ αἰσθησις· διότι ὅσα ἢ αἰσθησις συνάγει κατὰ μικρὸν, ἡ φαντασία καθυποβάλλει διὰ μιᾶς εἰς τὴν ψυχὴν.

PIZ'. Μὲ τὴν ἀσκησιν ἔμπορεῖ ἡ φαντασία νὰ τελειοποιηθῇ μᾶλλον καὶ μᾶλλον· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ τῆς δώσωμεν πολλὴν ἰσχὺν καὶ ἐξουσίαν, νὰ τὴν καθυποτάσσωμεν δὲ πάντοτε εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Εἰς ἐκλογὴν τῶν ἐπισημῶν καὶ τεχνῶν πρέπει καθεὶς νὰ διερευνᾷ καὶ ἐξετάσῃ κατὰ πρῶτον τὰς δυνάμεις καὶ ιδιότητας τῆς φαντασίας

του· διότι ἐδῶ κείται μάλισα ἀπὸ τὰς ἀξιολογωτάτας αἰτίας μία, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ μὲν προκόπτει εὐκολώτερα καὶ εὐτυχέστερα εἰς τὰ Μαθηματικὰ Θεωρήματα, ὁ δὲ εἰς τὰ Πολιτικά, ἄλλος εἰς τὴν ῥητορικὴν καὶ εὐφράδειαν καὶ ἄλλος εἰς ἄλλα.

Σημειώσεις. Ἡ οὐρανία διεγερσι εὐκολώτερα ἐκείνας τὰς ἐννοίας, εἰς τὰς ὁποίας μάλισα ἔχει φυσικὴν δεξιότητα ἢ ψυχὴν. Ὅτι δὲ εἶναι συντηρούμενον μὲ τὰς ἀγαπητάς μας ιδέας, εἰς τοῦτο φέρεται καὶ ἡμᾶς ἐξ ἀρχῆς ἢ ψυχῆ. Διὰ τοῦτο πρέπει εἰς πᾶν μὲν εἶδος μαθησεως νὰ ἀσχολώμεθα, ἐκεῖνο δὲ νὰ ἐκλέγωμεν ὑπὲρ τὰ ἄλλα, εἰς τὸ ὁποῖον ἔχομεν φυσικὴν δεξιότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Περὶ Ὑπνου καὶ Ἐνυπνίων καὶ τῶν ἐκτάκτων τοῦ ἀνθρώπου Διαθέσεων.

ΡΗ΄.

Απὸ τὰς ἐνεργείας τῆς φαντασίας καὶ τοὺς συνδετικούς νόμους (ΡΗ΄.) ἐμποροῦν νὰ ἐρμηνευθῶσι κατὰ μέρος καταστάσεις τινες τῆς ψυχῆς, οἷον ἐνύπνια, τῶν κοιμωμένων οἱ περίπατοι, φανησιασμός, μανία. κτ.

ΡΙΘ΄. Ἐγρήγορσις λέγεται τοῦ ἀνθρώπου ἢ κατῴσεις, κατὰ τὴν ὁποῖαν αἱ ζωτικαὶ δυνάμεις εἶναι ἐνεργοί, καὶ ὅλαι αἱ ψυχικαὶ φαίνονται δραστήριαι· ὅταν δὲ ἀποκά-

μωσι τὰ νεῦρα καὶ ἐκλυθῶσιν, ἀπονάρχονται, τότε καὶ οἱ ὄφθαλμοὶ κλείονται, καὶ ὁ ἄνθρωπος καταφέρεται εἰς ὕπνου, ἢ γρην εἰς κατάσασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει παντελῶς συνείδησιν οὔτε τῶν παρελθόντων οὔτε τῶν παρόντων· τότε τὰ αἰσθητήρια τίποτε δὲν ἀντιλαμβάνονται, καὶ κατὰ ταῦτον τὸν χρόνον ἐναυδύονται αἱ ζωτικαὶ δυνάμεις.

ΡΚ΄. Καταντῶμεν δὲ εἰς τὴν κατάσασιν ταύτην ὄχι πάραυτα, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον καὶ βαθμηδόν· διότι πρῶτον κυριευόμεθα ἀπὸ νυσταγμῶν, ἔπειτα ἀπὸ ἐλαφροῦ ὕπνου, καὶ τελευταῖον περιπίπτομεν εἰς βαθὺν. Ὄταν δὲ τὸ σῶμα ἀναλάσῃ τὰς δυνάμεις του, μεταβαίνει πάλιν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ἐλαφρὸν ὕπνον, κατὰ τὸν ὁποῖον συχνάκις ἐνεργεῖται· καὶ τελευταῖον ἐξυπνίζεται, καὶ ἀναλαμβάνει ἐντελῶς τὰς αἰσθητικὰς καὶ γνωστικὰς του δυνάμεις.

ΡΚΑ΄. Ὄνειροι εἶναι σειραὶ φαντασμάτων, τὰ ὁποῖα διεγείρονται κατὰ τοὺς προεκτεθέντας νόμους (ΡΗ΄.). Οἱ πλειότεροι καὶ ἰσχυρότεροι συμβαίνουσιν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἐλαφροῦ ὕπνου, πρὶν ἔλθῃ ἢ ἀφ' οὗ παρέλθῃ ὁ βαθὺς (ἄνωτ.). Ἀσχολεῖται λοιπὸν ἡ φαντασία πάντοτε καὶ κατ' αὐτούς τοὺς ὕπνους. Ἐὰν δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖται καὶ κατὰ τοὺς βαθεῖς ὕπνους, τὰ ἐνύπνια του εἶναι τόσον ἀσθενῆ, ὡς' ἀφ' οὗ ἐξυπνισθῶμεν δὲν μένει τίποτ' ἀπ' αὐτὰ εἰς τὴν ἐνθύμησίν μας. Οἱ δὲ πλειότεροι ὄνειροι, τοὺς ὁποῖους αἰσθανόμεθα καὶ ἐνθυμούμεθα, συμβαίνουσι κατὰ τοὺς πρώτους ὕπνους.

ΡΚΒ΄. Ποτὲ λοιπὸν δὲν ἐνεργεῖται πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔπεισαν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας (ΥΠΗ΄)· ἀλλ' ὅφ' ὅσα ἐγειναν αἰσθητὰ, ἢ μεταπλάττει ἢ φαντασῖα (ΡΔ΄.) πολλὰ ἢ συνάπτει κατὰ τοὺς ἐκτεθέντας συνδετικὰς νόμους (ΡΗ΄.).

ΡΚΓ'. Οἱ ὄνειροι δὲν εἶναι παντάπασιν ἀκανόνιστοι, ἂν καὶ τὸ νῆμα τῆς σειρᾶς τῶν δὲν εἴμεθα πάντοτε ἱκανοὶ νὰ ἐξεύρωμεν· γεννῶνται δὲ

α'. Ἀπὸ ἐννοίας εἰς τὰς ὁποίας ἐνασχολούμεθα ὀλίγον πρὶν ὑπόγωμεν νὰ κοιμηθῶμεν.

β'. Ἀπὸ τοιαύτας, εἰς τὰς ὁποίας ἐνασχολούμεθα ἀδιακόπως ἢ μὲν μεγάλην σπουδὴν.

γ'. Εἰς ἐλαφρῶν ὕπνου ἀσθενεῖς προσβολαὶ ἐξωτερικῶν πραγμάτων διεγείρουσιν ὄνειρους· τοιαῦτα δὲ εἶναι κτύποι, κινήματα, φωνήματα, ἄσματα, ἀλγηδῶν εἰς τι μέρος τοῦ σώματος κτλ.

δ'. Καὶ ἐσωτερικὴ δὲ κατάσασις τοῦ σώματος διεγείρει ὄνειρους, οἷον δυσπεψία, σφοδρότερα κυκλοφορία τοῦ αἵματος, θέσις τοιαύτη τοῦ σώματος, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπισυνάγεται πολὺ αἷμα εἰς τὴν κεφαλὴν κτλ.

ΡΚΔ'. Ὅτι δὲ εἰς ἀνθρώπους μὲν τινὰς οἱ ὄνειροι εἶναι ζωηρότεροι καὶ κανονικώτεροι παρὰ εἰς ἄλλους· τινὲς δὲ ὄνειρεύονται πλέον παρὰ ἄλλους· καὶ ὅτι ὄνειρους τινὲς ἐνθυμούμεθα εὐκολώτερα παρὰ ἄλλους· ὁ λόγος τούτων εἶναι εἰς τὰς διαφόρους σωματικὰς καταστάσεις, καὶ εἰς τὰς διαφόρους φαντασίας.

Σημείωσις. Παρατηρεῖται δὲ οἷς ἐκ τῶν διαφόρων κατὰ τὸν σώματος, ὅτι οἱ μὲν λεγόμενοι Χολερικοὶ ὄνειρεύονται ἐμπρησμούς, ξανθὰ καὶ φλογώδη χρώματα, ἔρεις, μάχαι, φυγὰς, δικολογίας, καὶ μὲ ὅσα εἶναι ἠνωμένη ἡθους ὀξύτης καὶ δραστηριότης· Μελαγχολικῶν δὲ ἐνύπνια εἶναι ζόφοι, ἐμίχλαι, καπνοὶ μαῦροι, φυγὰὶ νυκτεριναί, πλάναι διὰ συνηρεφῶν καὶ κατασκίων ἐρήμων, φάσματα φοβερά, μορφαὶ ἀλλόκοτοι καὶ φρικώδεις, ὀλισθήσεις εἰς χάσματα ὅλα λυπηρὰ καὶ φοβερά. Τῶν δὲ Φλεγματοειδῶν ὄνειροι εἶναι νηρὰ, βαλανεῖα, ταξειδία, καταποντισμοὶ, φορτία θλιβερά

καὶ τῆς κινήσεως ἐμποδιστικά, δεσμά, ἀλύσεις, καὶ ὅσα φανερόνουν δυσκινήσιαν καὶ ἀδράνειαν. Οἱ δὲ Λίμνατιόδεις ὄνειροῦνται πανηγύρεις, συμπόσια, χορούς, συμφωνίας μουσικῶν ὀργάνων, συναναστροφὰς μετὰ τῶν φιλτάτων, καὶ μὲν ὅσα εἶναι ἠνωμένη ἢ χαρὰ καὶ ἡ παιδρότης.

ΡΚΕ'. Ὅτι δὲ οἱ ὄνειροι δὲν προλέγουσιν τι μέλλον ὡς ἐνόμισαν τινὲς, εἶναι φανερότατον· διότι ποίαν ἔχουσι σχέσιν τὰ φαντάσματα τῆς τοῦ κοιμωμένου ψυχῆς πρὸς τὰ μέλλοντα νὰ γείνῃν, ἢ πρὸς τὰ μακρὰν που γινόμενα πράγματα; Τὸ θαυμαστὸν ὅμως εἶναι ὅτι τὴν ὄνειροκριτικὴν ἀποδέχονται οὐ μόνον ἀγελαῖοι καὶ ἀμαθεῖς, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν καὶ παλαιῶν καὶ νεωτέρων· ἢ δὲν εἶναι θαυμαστὸν νὰ ἀποδίδουν πλειοτέραν ἰσχὺν εἰς κοιμωμένου παρά εἰς ἐγρηγορότος ψυχῆν;

ΡΚΣ'. Ἐὰν δὲ ὁ ὄνειρος εἶναι τόσο ἰσχυρὸς, ὥστε νὰ κινῇ τὸ τοῦ ὑπνώττουτος σῶμα ἀναλόγως μὲ σειρὰν φαντασμάτων, γίνεται ὑπνολογία ἢ ὑπνοβασία. Οἱ ὑπνολόγοι πολλάκις εἶναι οἱ αὐτοὶ καὶ ὑπνοβάται· ἄλλοτε πάλιν εἶναι τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον χωρισά. Τοιοῦτοι ἄνθρωποι κοιμώμενοι ἐπιτηδεύονται πράγματα μὲ τὴν φαντασίαν, ὡς νὰ ἐμεταχειρίζοντο ἐντελῶς τὸ λογικόν· ὁμιλοῦσι μὲ συνέχειαν, φανερόνουντες μάλιστα καὶ τινα κρυφιώτερα πάθη των. Περιπατοῦσιν οἱ ὑπνοβάται, χωρὶς νὰ πίπτωσιν, ἐπικινδύνους τόπους· παραχωροῦσιν ἀπὸ πᾶν ὅ,τι τῶν ἐμποδίζει τὸν δρόμον· εὐρίσκουσι τοὺς τόπους τῶν πραγμάτων τοῦ οἴκου· πράττουσι τὰ συνήθη ἔργα των, γράφουσι, λογαριάζουσι, ζωγραφοῦσι, κατασκευάζουσι φάρμακα, κατὰ τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἐπιτηδεύμα του καθέως· πολλοὶ ὑπόγουσιν καὶ κολυμβῶσιν ἐκδηόμενοι, καὶ πάλιν ἐνδύο-

μενοι ὑποσρέφουσι εἰς τὰς κλῖνας των. Ἄφ' οὗ δὲ ἐξυπνίσωσι, τίποτε δὲν ἐνθυμοῦνται ἀφ' ὅσα ἐπραξαν κοιμώμενοι. Ἐὰν δέ τις τοὺς ἐξυπνίσῃ μὲ ταραχὴν ἢ κίνησιν, ἐν ᾧ περιπατοῦν ἢ ὁμιλοῦν, γάνουσι τὴν σειράν τῶν πράξεων καὶ λόγων των. Μᾶς διηγοῦνται μάλις περὶ κολυμβῶντος ὑπνοβάτου, ὅτι ἐξυπνισθεὶς ἐν ᾧ ἐκολύμβῃ, κατεπνίγη εἰς τὰ νηρά ἀπὸ τοῦ φόβου του, καὶ διότι ἔχασε τὴν σειράν τῆς εἰς τὸ νὰ κολυμβῇ ἐνεργείας του. Εἶναι δὲ περὶ ὑπνολόγων καὶ ὑπνοδατῶν ὁλόκληρα ἱστορικά βιβλία γραμμένα, ἀπὸ τὰ ὅποια, ὅσον ἐξεύρω, καὶ ἐν δὲν εἶναι μεταφερμένον εἰς τὴν γλῶσσάν μας.

PKZ. Αἱ αἰτίαι τῶν φαινομένων τούτων εὐρίσκονται ἐξ ἅπαντος εἰς τὴν κρασιν καὶ ἔξω τοῦ σώματος, εἰς τὴν ἰσχυρωτέραν καὶ μᾶλλον εὐκίνητον φαντασίαν καὶ ἴσως εἰς ἰδιότητά τινα τοῦ σώματος ἀκόμη ἄγνωστον καὶ ἀπαρατήρητον. Συνεβοήλευσαν δὲ πολλοὶ παντοδαπὰ μέσα διὰ νὰ ἐκβάλλωσιν ἀπὸ τὴν συνήθειαν τοῦ νὰ σηκῶνται ἀπὸ τὰς κλῖνας τοὺς ὑπνοβάτας· τοιαῦτα δὲ εἶναι κατ' ἀρχὰς ταύτης των τῆς καταστάσεως νὰ ἐξυπνίζωνται ἀπὸ παραφυλάττουτας ἐπίτηδες ἀνθρώπους· ἢ νὰ βάλλωσι ἔμπροσθεν τῶν κλινῶν των παρὰ καταβρεγμένα, διὰ νὰ ἐξυπνίζωνται εὐθὺς ἀποῦ σηκωθῶσιν καὶ πατήσωσιν ἐπάνω των.

PKH. Φανητισμὸς εἶναι πάθος, εἰς τὸ ὅποιον ὁ φανητιῶν, δι' ὑπερβολὴν εὐαισθησίας καὶ κλίσεων τινῶν, τὰ φαντάσματα ἐκλαμβάνει ὡς ἀληθινὰ πράγματα. Πράγματα δὲ τοιαῦτα καποτε μὲν δὲν ὑπάρχουσι παρόντα, καποτε δὲ μηδ' εἶναι δυνατόν νὰ ὑποπέσωσιν εἰς ἀνθρώπου αἰσθησιν, καὶ νὰ γείνωσιν ἀντιληπτά· ἀλλὰ τὸ λογικὸν καὶ ἡ κρίσις τοῦ φανητιῶντος εἶναι πολλὰ ἀσθενῆ, καὶ δὲν δύ-

ναυται να διακρίνωσι τὴν ἀλήθειαν, μηδὲ νὰ βάλωσι χαλενὸν εἰς τὴν ἀκόλασον καὶ ἀκράτητον φαντασίαν των.

Σημείωσις. Ὁ φανητικισμὸς εἶναι ἐπὶ πολὺ διαρκεῦν πάθος, καὶ διαφέρει ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν, τὸ ὁποῖον εἶναι πάθος παρέρχόμενον καὶ διοικούμενον καὶ ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον· εἶναι δὲ ἐνθουσιασμὸς ὀρμηὴ μεγάλη τῆς ψυχῆς εἰς ἔνδοξα καὶ λαμπρὰ ἐπιχειρήματα, εἰς τὰ ὁποῖα σπυτίζεται μεγάλη δύναμις διὰ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ ἔμποδια καὶ τὰς δυσχεραίας. Ἡ φαντασία δὲ καὶ συνειδήσις τῆς χαρᾶς διὰ κατόρθωσιν τοιούτων ἐπιχειρημάτων, ἢ δι' ἀνακάλυψιν τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, ὀνομάζεται ἀγαλλίσεις.

ΡΚΘ΄. Εἶναι δὲ φανητισμοῦ πολλὰ εἶδη· **Θρησκευτικὸς**, ὅς τις ἰδίως ὀνομάζεται καὶ **Θεοβλάβεια**, ὅταν τις χωρὶς τὴν ὀδηγίαν τῶν Θεοπνεύστων γραφῶν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, κατὰ σατανικὴν συνέργειαν, πισεύῃ ὅτι ἐμπνέεται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι συνομιλεῖ μὲ τοὺς Ἄγγέλους, ὅτι βλέπει θαύματα. **Φυσικὸς**, ὅταν τις πισεύῃ εἰς φυσικὰς τινὰς δυνάμεις ἀνυπάρχτους· ἀπὸ τοιούτων κυριεύονται οἱ γόητες καὶ μάγοι, οἱ ἀλχημικοὶ, οἱ ἀερολόγοι. **Ἱστορικὸς**, ὅταν τις πισεύῃ ἀσμενέστατα μυθώδεις ἱστορίας καὶ ἀνύπαρκτα πράγματα· **Αἰσθητικὸς**, ὅταν τις καταπλήττεται χωρὶς νὰ πρέπη ἀπὸ αἰσθήματα καλῶν καὶ ὑψηλῶν ὑποκειμένων· οἱ ἀπὸ τοῦτου κυριεύομενοι κρίνουσιν ἔργα τεχνῶν οὐχὶ κατὰ τοὺς κανόνας· ἐκτιμῶσιν ὡς ἀξιόλογα μικρᾶς τιμῆς ἄξια καὶ πολλάκις εὐτελεῖ καὶ οὐδαμινὰ πράγματα καὶ καθ' ἡμέραν συναπαντώμενα εἰς τοῦ κοινω- νικὸν βίον. Τὸ ἐλάττωμα τοῦτο ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ καὶ **εὐαισθησία** ἢ μᾶλλον **κακαισθησία**, ἥτις δὲν εἶναι μὴδ' ἀπ' ἀλογίαν ἀχώριστος.

ΡΑ'. Αἷτια δὲ τοῦ φανητισμοῦ εἶναι εὐερέθις αὐτοῦ·
ρα, ἰσχυρὸ φαντασία, ὄρμη εἰς τὰ πάθη, πλημμελής καὶ
κακὴ ἀνατροφή, ἀκινησία, μονήρης βίος, ἐπίμουρος καὶ
ἀδ' αὐλείπτος τῆς φαντασίας ὀσχολία εἰς ἐννοίας τινὰς κτλ.

ΡΑΑ'. Μέσα δὲ, τὰ ὅποια πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται
παιδαγωγὸι καὶ διδάσκαλοι εἰς προφυλακὴν καὶ ἀποδίω-
ξιν τοιούτων ἀσθενημάτων, εἶναι· Νὰ συνειθίζωσι τοὺς
νεοὺς σύγκαιρα εἰς τὸ νὰ κρίνωσι καὶ νὰ μεταχειρίζωνται
τὸν ὀρθὸν λόγον· νὰ τοὺς ἐνασχολῶσιν εἰς πράγματα, τὰ
ὅποια ἀπαιτοῦν κρίσιν, καθὼς εἶναι αἱ ἐπιστήμαι· καὶ τοὺς
ἐπιρροεῖς εἰς τὰ πάθη ταῦτα νὰ ἐμποδίζωσιν ἀπὸ πράγ-
ματα ἀπαιτοῦντα φαντασίαν, καθὼς εἶναι ποιητικὴ, ῥητο-
ρικὴ, ζωγραφικὴ κτλ. Νὰ τοὺς ἀποτρέπωσιν ἀπὸ τὴν ἔρ-
μην εἰς τὸ νὰ κυριεύωνται καθ' ὑπερβολὴν ἀπὸ τὰ αἰσθη-
ματα· νὰ τοὺς ἐξηγῶσι τὰ κακὰ τοῦ φανητισμοῦ ἀποτε-
λέσματα, νὰ τοὺς κατηγῶσι τὰ ὀρθὰ καὶ ὑγιᾶ δόγματα τῆς
ἀμωμότητος ἡμῶν πίσεως, ἐμποδίζοντές τιν τὴν ἀνάγνωσιν
βιβλίων ἀπὸ λαοπλάνους ἢ φανητιῶντας συγγεγραμμένων.
Καὶ εὐκαιρὸς δὲ εἰρωνεία, καὶ τωθασμὸς εὐσοχος εἶναι
πολλάκις ἰσχυροῦν ἀντίδοτον τοῦ ἀρχομένου φανητισμοῦ.

ΡΑΒ'. Ὑψηλότερος δὲ φανητισμοῦ βαθμὸς ὀνο-
μάζεται Παραφροσύνη. Πολλοὶ παράφρονες παντά-
πασι δὲν μεταχειρίζονται τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ ἄλλοι
πάλιν, ἐκ διαλειμμάτων. Μαινῶδεις δὲ ἢ Μαινόμενοι λέ-
γυνται, ὅταν εἶναι εἰς μεγάλην ταραχὴν κατακρατούμενοι
ἀπὸ σφοδρὰ πάθη, τὰ ὅποια αὐξοῦνται εἰς τὴν φαντασίαν
των· εἶναι οἱ μαινόμενοι τινὲς μὲν τολμηροὶ καὶ ἄφοβοι,
καὶ διὰ παντὸς λαλοῦντες, καὶ φωνάζοντες· ἄλλοι δὲ ἄ-
τολμοι καὶ δειλοὶ, μηδ' εἰς ἀνθρώπους ἐκβαίνοντες· καὶ

τινές μὲν οὐθ' ἰσρὸν οὔτε ναόν, οὔτε ἄλλο τι τῶν θείων τιμῶσι· τινές δὲ καὶ λίθους καὶ ξύλα καὶ τὰ τυχόντα σέβονται.

Σημείωσις. Ἡ δὲ ἀφροσύνη ἢ μωρία εἶναι πλέον φυσικὴ τοῦ νοῦς ἀσθένεια παρὰ πάθος, ἀξίον γὰρ ἐνομάζεται μανία ἢ παραφροσύνη.

ΡΛΓ. Ὅλοι δὲ οἱ παράφρονες πόσγουςι τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς κρίσεως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀδυναμίας, μετὰ τὴν ἐποίαν συγνάκεις εἶναι ἠνωμένα ὀρασιμωτάτη φαντασία, μεγάλη εὐαισθησία, σφοδραὶ ἐπιθυμίαι, πάθη ἀκράτητα· τινές δὲ μόνον κατὰ μίαν ἔννοιαν παραφρονοῦσι· καὶ ὅταν ἢ αὐτόματος ἢ εἰς συνομιλίαν παρρησιασθῆ, τότε φανερώνουσιν εἰς αὐτὴν μεγάλην τοῦ νοῦς ἀδυναμίαν· τὰ δὲ ἄλλα καὶ λέγουσι καὶ πράττουσι φρονίμως, καθὼς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Εἶναι χρήσιμοι διὰ συναναστροφῆν, ὑποχρεωτικοί, ὑπηρετικοί κτλ. Κρίνουςι δὲ τινες ὀρθῶς μὲν περὶ ἄλλων πραγμάτων, κακῶς δὲ καὶ ἐσφαλμένως περὶ ἑαυτῶν· πικεύουσι, λόγου χάριν, ὅτι ἔπραξαν κακὰ, ὅτι εἶναι ἀμαρτωλότατοι κτλ. Ἄλλοι δὲ πάλιν νομίζουσιν ὅτι βλέπousι τὸ ὅποια κανεῖς ἄλλος δὲν βλέπει, οἶον δαίμονας, ἀγγέλους, σκιάς τῶν ἀποθονούντων· ἠδὴ δὲ τινες ἐπίστευσαν ὅτι εἶναι βασιλεῖς, ἡγεμόνες, ἄρχοντες, σοφοί, καὶ ἄλλα ἀξιόλογα πρόσωπα.

ΡΛΔ. Αἱ αἰτίαι τῆς ἐλεεινῆς ταύτης καταστάσεως εἶναι μέρος μὲν σωματικαί, οἶον ἀσθένεια νεύρων, ἐγκεφάλου, ἔμφραξις τῶν σπλάγχμων, μέθεξις φαρμακερῶν βρωμάτων ἢ πομάτων, δόγκωμα λυσσωδῶν θηρίων, ὀξύτερος πυρετοί, διὰ τοὺς ὁποίους οἱ πυρέσσοντες παραφρονοῦσι καὶ παραλαλοῦσιν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς βραχὺ χρό-

80 ΠΕΡΙ ΤΗΝΟΥ ΚΑΙ ΕΚΤ. ΔΙΑΘΕΩΝ.

νου διάστημα· μέρος δὲ ψυχολογικαί, οἷον σφοδρότερα πάθη θυμοῦ, ἐπιθυμίας, ὑψηλοφροσύνης· ἢ ἐπίμονοι καὶ διαρκέστεραι σκευαί τοῦ συλλογιστικοῦ τῆς ψυχῆς μέρους, μάλιστα δὲ, ἐόντις ἀγωνίζονται ἀκατανύκτου τι γὰρ κατανοήτη· ἢ πολυχρόνιος καὶ ἐπίμονος τῆς φαντασίας ἐνασχολήσις εἰς ἐννοίας τινας, αἵτινες τόσον ἐφελκύουσι τὸ πνεῦμα εἰς ἑαυτάς, ὡς ἀδύνατον εἶναι γὰρ ἐλευθερωθῆναι πλέον εὐκόλως ἀπ' αὐτάς.

ΡΑΕ΄. Παρεκτός δὲ τῶν σωματικῶν φαρμάκων, ὅσα μεταχειρίζονται ἰατρῶν παῖδες εἰς θεραπείαν τοῦ πάθους τούτου, πολλῆς εἶναι διατριβῆ καὶ διάχυσις καὶ ἀπειτραπή τῆς ψυχῆς ἀπὸ ἐμμόνους ἐνοίας ὠφελιμώτατα. Τὸ γὰρ ὁμιλήσις καὶ γὰρ φέρεται μὲ τούς παράφρονας ὡς μὲ παράφρονας κήμνει τὸ κακὸν χειρότερον καὶ μεγαλήτερον· ἀφ' οὗ δὲ λάβῃ τὴν ἀγάπην καὶ πίσυντων, ὁμιλῶν μὲ αὐτούς ὡς μὲ φρονίμους τάχα ἀνθρώπους, ἔμπορεῖ πολὺ πλεονέτερον γὰρ τοὺς ὠφελήσῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Περὶ Μνήμης.

ΡΑΣ΄.

Μνήμη εἶναι δύναμις, διὰ τῆς ὁποίας φαντάσματα (τιθ'. Σημ.) ἢ ὁποιαδήποτε ἐννοιαὶ προληφθεῖσαι παρί-